

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 929НITLER

ВЛАДИМИР БАРОВИЋ

МЕМОАРИ ХИТЛЕРОВОГ ДИПЛОМАТЕ ХЕРМАН НОЈБАХЕР – СПЕЦИЈАЛНИ ЗАДАТАК БАЛКАН

Пажњу наше стручне али и шире јавности, скренула је на себе књига мемоара Хермана Нојбахера, „Специјални задатак Балкан”, која пружа увид у занимљиве чињенице при проучавању историје Другог светског рата на простору југоисточне Европе. За нашу читалачку публику а посебно историчаре, најзанимљивији је део сећања у којима аутор пише о окупираној Србији, генералу Михаиловићу, Недићу, Титу, ... Пошто се ради о мемоарима, централно питање које ваља поставити свакако је личност аутора. Ко је био, шта је радио, какве ставове је заступао, да ли је желео да каже оно што је знао,...

Херман Нојбахер рођен је 24.06.1893. године у месту Велс у Аустрији а умро је у Бечу 01.07.1960. године и пре почетка Другог светског рата обавља дужност градоначелника Беча (након уласка нацистичких трупа у Аустрију марта 1938. године). Припадник је Национал-социјалистичке немачке радничке партије од 1933. године а од почетка ратних дејстава обавља дипломатске послове у земљама које су савезнице Трећег рајха (Румунија, Бугарска, Мађарска) и у окупираним земљама (Грчка и Србија). Нојбахер је по окончању Другог светског рата сведочио на Нинбершком процесу а затим га америчка војска испоручује властима у Београду. Повод је било сведочење на процесу генералу Михаи-

ловићу, али га нови режим задржава, процесуира и осуђује на 20 година присилног рада. Због болести Нојбахер је из затвора пуштен 1952. године, враћа се у родну Аустрију да би од 1954. до 1956. радио као саветник етиопског цара Хаиле Саласија. Нојбахер је своје успомене написао 1953. године, први пут су штампане 1956. године (Sonderauftrag Sudost 1940.-1945./Herman Neubacher), да би их Службени лист СЦГ објавио 2004. године, у преводу Николе Живковића и уз предговор др Косте Николића.

Од првог до петог поглавља, Нојбахерови невелики мемоари, посвећени су балканским земљама у којима је он обављао високу функцију као представник Министарства спољних послова Немачке (Румунија, Бугарска, Грчка, Албанија). За нашу прошлост важно је шесто поглавље под називом Југославија, које садржи његово виђење ратне ситуације, пре свега у Србији али и на осталим подручјима предратне Краљевине. Нојбахер је крајем августа 1943. године у фиреровом Главном штабу добио звање **специјалног опуномоћеног изасланика** Министарства спољних послова у Србији, Црној Гори и Грчкој и од тада па све до краја рата његова улога и делатност постају битни за све оне који желе дубље спознати политику Трећег рајха на овим просторима.

Значај Нојбахерових мемоара није у неком откривању епохалних података и сензационалних чињеница, јер се ради о високом, али ипак само службенику окупационе силе, који има велика овлашћења на терену али који не креира, већ смо спроводи зацртану политику. Херман Нојбахер је својим ангажовањем и залагања желео да се репресивна немачка политика у Србији промени, не због превелике љубави према Србима или филантропског заноса (био је ревносни нациста), већ због разумевања контрапродуктивности стрељања талаца, политике која је штетила самим Немцима. Сам Нојбахер тврди да је бескомпромисни противник принципа колективне одговорности: „*Па ипак у свакој прилици сам скретао пажњу на то да ове методе не могу посвуда да имају исти ефекат: тврди, жилави народи, као што су на Балкану, веома су равнодушни према казним мерама одмазде које се врше над недужним људима. На основу балканске традиције, најсигурнији одговор на стрељање талаца јесте крвна освета, а никако није предаја. Не би било добро за Немачку, ако би се све балканске земље претвориле у неку врсту „удружења крвне освете”*”.

Покушај промене политике према Србима, која би поред укидања репресија подразумевала и ојачавање Недићевог режима, уједињењем Србије са Црном Гором није успео због Хитлеровог неповерења према Србима. Нојбахер је са идејом „Великосрпске федерације” како је називао свој пројекат уједињења, иступио пред Хитлера у децембру 1943., па га у мемоарима и цитира: „Хитлер је имао следеће мишљење: „*Ми никада не смемо да допустимо да на Балкану један народ који поседује осећај политичке мисије и историјске улоге постане сувише моћан. Управо Срби су тај народ. Они су доказали да имају велику државотворну снагу, као и велике амбициозне циљеве, који иду чак до Егејског мора. Имам озбиљне резерве према томе да такав народ у његовим настојањима и амбицијама, ја још посебно охрабрим и подржим!*””. Улога **генерала Недића**, српског премијера у време окупације, описана је као покушај да се поправи катастрофална ситуација српског народа, што је Недића отерало у колаборацију а сам генерал представљен је као трагична личност.

Посебно занимљиво поглавље за нашег читаоца представља однос према четницима и њиховом вођи **генералу Михаиловићу** који је по Нојбахеровом суду у Немцима видео непријатеља број два, а у Титу, који је од 43. године био у успону, главног противника. О сарадњи четника и немачких трупа Нојбахер говори на више места у свом сећању али напомиње: „*Сам Дража Михаиловић, међутим, уздржавао се од свих таквих преговора са Немцима и остао је противник окупатору и веран савезницима. У својим шифрованим порукама он је осуђивао своје подређене команданте због таквог понашања и називао их је „издајцима”. С друге стране, ја не сумњам у то да се он надао да ће од ових „издајца”, које су сарађивале са немачким Вермахтом, моћи да добије што је могуће више оружја*”. Немачка команда је са стрепњом гледала на пружање помоћи у оружју четницима, јер цеви уперене ка партизанима олако могу да се окрену и ка дародавцима. Да је Нојбахер у команданту ЈВуО, гледао искреног патриоту сведочи и његова спремност да у улози сведока дође на суђење генералу Михаиловићу, што је немачки сведок платио са накнадним задржавањем и робијом од шест година.

Херман Нојбахер у својим мемоарима посвећује респектабилну пажњу и партизанском покрету отпора и његовом лидеру

маршалу Титу, који је по речима аутора одлично схватао значај пропаганде и примену технике народнофронтске борбе најширих маса. Нојбахер је партизанској герили одао признање за фанатичну упорност и бескомпромисност у борби: „*У бројним борбама имали су велике и крваве губитке, те су поднели нечувене напоре. Највећи део бораца који су 1941. године започели са Титом борбу, није био међу живима, јер су погинули у борбама*”. У немачком вођству, вођа СС-а Рајхсфирер Хајнрих Химлер по Нојбахеровом мишљењу први је схватио да је Тито политички проблем: „Химлер ми је једном казао: „То је неуморан борац. Био бих срећан кад би смо ми имали туце људи оваквог кова!”. С друге стране Нојбахер објашњава и сарадњу партизана са Немцима која се одвијала преко Штаба немачког генерала у Хрватској Глаизе-Хортенауа (Glaise-Horstenau) и Главног штаба партизанских одреда у Хрватској. Та сарадња подразумевала је размену заробљеника а посебно рањеника, док сам мемоариста истиче да Тито није озбиљно схватао склапање уговора са Немцима: „*Та сарадња му је служила само тактички, у одређеном тренутку. Дугорочно, он је размисљао о својој историјској улози и легенди и пазио је када је сарађивао са Немцима, да се не компромитује*”.

Мемоари Хермана Нојбахера, „**Специјални задатак Балкан**”, занимљиво је и можемо без претеривања рећи неизоставно штиво за све истраживаче и оне који се занимају за подручје историје Другог светског рата у Југославији. Књига сећања је написана лаким и читљивим стилем, без непотребних и заморних података. Мемоариста је веома добро информисан о традицији, историји, политици, обичајима и сукобима балканских народа а посебно има обиље података о замршеним политичким (не)приликама на овом подручју. Стичемо утисак да је аутор покушао да представи своју личност као наклоњену Србима, док је у суштини служио само свом немачком народу и политици, што је апсолутно разумљиво. Нојбахерови мемоари су битни и због недостатка извора такозване друге ратујуће стране, тј. Немаца и представника сила Осовине, који су и шездесет година након рата права реткост. Поред идеолошке баријере и предрасуде, које ти извори често доносе, данашњем историчару (ако критички посматра прошлост), свакако ће помоћи да реалније сагледа проблеме Другог светског рата на нашем простору. Херман Нојбахер представ-

ља умереније и трезвеније мемоаристе из хијерархије Хитлеровог режима и по неким оценама, политичким ставовима и просуђивањима, можемо га донекле сврстати уз Алберта Шпера. На крају можемо искрено препоручити ово дело које заслужује да буде цитирано и читано, али уз критичко промишљање и дозу сумње која је неопходна уз сваке мемоаре, па и ове.